

דניאל שליט * נפש הגר

שם הספר – אולי קצת כבד, קצת מליצי. "שיבת-ציון – נס לעמים"¹.
בצרפתית, שפת המקור, זה כנראה צלצל כך: שיבת ישראל לארצו – תקוות העולם!

הם באים להצטרף אלינו. מי זה "אלינו"? מי אנו? אולי הם יסבירו לנו?
הייתי מעדיף לדבר לא "עליהם" כהפשטה, אלא על אחד, על חייו ודרכו של הרב
ד"ר אברהם לבני ז"ל.

כל גר הוא עולם ומלואו, ועולמו של אברהם לבני מיוחד בכך, שראשית, הוא בחר
להתגייר לאחר השואה; יתר על-כן: השואה היתה המניע הראשוני להתגיירותו.
שנית, מפני שדרך חיפושו והתקדמותו היו רציניים, מקיפים ועמוקים ביותר;
ולאחרונה – מפני שהצליח להביע את עולמו ואת מחשבתו בחיבור מקיף. שכן
לגרים רבים, כל עניין הגיור שייך לשכבות-עומק מסתוריות שבנפש, לקול-קורא
שכמעט אי-אפשר להביעו; ואילו אברהם לבני מצא מלים ברורות ומרשימות לביטוי
דרכו.

השואה. משבר האדם

אברהם לבני נולד בשנת 1925 במרסיי שעל חוף דרום צרפת. הוא היה כבן ארבע-
עשרה כאשר פרצה מלחמת העולם השנייה. הוריו היו שותפים להסתרת 3000 (!)
נערים ונערות יהודיים בכפר קטן במרכז צרפת בשם שמבון סיר ליניון (Chambon-sur-
Lignon). רק בסוף המלחמה נודע לו היקף ההשמדה. הוא "לקח את זה קשה"; הוא
קיבל את השואה לא כעניינם של הנפגעים בלבד, אלא כעלבון ואשמה למין האנושי
כולו – ולו-עצמו כאדם.

...השואה שמה קץ לנעורי. הייתי בן עשרים... כשנודעה לנו זועת השמדה...
הבושה והגועל שחשו אלה שלא נרדפו כי לא היו יהודים לא היו פחות קשים מאשר עקת-
לבם של אלה שלא היו קרבנות ישירים...

השאלה המוסרית של השואה נוגעת לכלל האדם, גם לצעיר נוצרי, שחש עצמו מותקף
ישירות למחרת המלחמה על-ידי "המטא-היסטוריה" שנתגלתה באושוויץ. התגלות פתע
זאת העמידה סימן שאלה על ערכה של התרבות האנושית כולה כולל יסודותיה
המטפיזיים. זה הנושא הנידון בשואה, ואין כאן הבדל בין יהודי לבין נוצרי...

אושוויץ היא התוצר המדהים, אם כי ההגיוני, של ציביליזציה שלמה בת אלפיים שנה. כל
מושגיה וכל תבניות החשיבה של תרבות זו הם העומדים לדין... (שיבת ציון נס לעמים, ע' 34)

בימינו, ימי ההפרטה, התרגלנו שכל אחד לנפשו; נגינת וגנר בפילהרמונית היא
עניינם של שרידי השואה, הטירור הוא עניינם של נפגעי הטרור. כמה מנחם ומעודד
לפגוש צעיר נוצרי בן עשרים, בכפר צרפתי שלא נפגע, כשהוא עומס על כתפיו את משא

¹ אברהם לבני, שיבת ציון – נס לעמים, תרגום, הערות ומקורות: הרב אורי שרקי, הקדמה: הרב
הושע צוקרמן, הוצאת אל ארצי, ירושלים תשנ"ה.

השואה – ואת משא האנושות. מכאן ואילך הוא נותן את ליבו לבדוק – לאיזו אנושות הוא עומד להצטרף?

וכך הוא כותב ביומנו מאותן שנים :

נראה לעתים שבני-אדם איבדו את השליטה על עצמם... נראה שהם נשלטים בידי כוחות דימוניים... האין פתח את שערי ומשמיע את בעירת להבותיו, ובני אנוש נחפזים אל תוך נוגה אדמומי זה... ונמשכים אליו כדי לנוס מטרגדיית החיים... הביטויים האיטלקטואליים למבוכה זאת...: התפוררותה של תרבותנו להתמחויות המאבדות את משמעותן האנושית, אבדן האנושיות באמנות, בציור, במוסיקה ובשירה... כי אין יודעים עוד מהו אדם.

כמה מזכירים הדברים את מה שכתב תומס מאן על אותן שנים עצמן ב"דוקטור פאוסטוס":

הכל חותר ודוהר אל הקץ. בסימנו של הקץ עומד העולם – עומד בו לפחות בשבילנו, הגרמנים, שההיסטוריה בת אלף השנים שלהם שהופרכה, שהובאה עד לכדי אבסורד, התבררה על ידי תוצאתה זו כתעיה רדופת-קללה, כדרך-לא-דרך המובילה אל התוהו, אל היאוש, אל פשיטת-רגל שאין לה אח ורע, ירידה שאולה לרעם להבות מרקדות. אם יש אמת בפתגם הגרמני שכל דרך אל מטרה כשרה חזקה עליה שהיא כשרה בכל כברה מכברותיה, הרי יש להודות שהדרך שהובילה אל פורענות זו... היתה טמאה לכל ארכה, בכל נקודה מנקודותיה ופניה מפניותיה²... (תומס מאן, דוקטור פאוסטוס³, פרק 52)

מפתיע הדמיון בין מה שרשם לעצמו צעיר בן עשרים בכפר צרפתי לבין מה שכתב באותו זמן בספרו סופר גרמני בְּשֵׁל וידוע. אין סיכוי שלבני קרא את תומס מאן והושפע ממנו, מאחר שהוא כתב את הדברים ב-1945 ואילו "ד"ר פאוסטוס" הופיע רק ב-1947. אין זאת אלא שיש גם כאן וגם כאן תחושת-עומק של מצב התרבות המערבית כולה.

האם השתנה המצב היום, כיוון שכבר עבר יובל שנים, והעולם עדיין קיים? האם נשתפר משהו, כעת כאשר העולם הוא כבר ממוחשב ומקוון? – נראה לי שלא נשתנה דבר; שאנחנו היום עדיין בסינדרום השואה, סינדרום פשיטת-הרגל של התרבות כולה, אלא שמה שנעלם כיום הוא אותו הטיפוס האחראי, ה"אכסיסטנציאלי", הלוקח את העולם, את האדם, את ה"קיום" ברצינות ובאחריות כל-כך תהומית. במקומו מרחיבים את פיהם כיום בעיקר המוקיון והלוליון, הליצן והחוצפן, היחצן והבדרן.

ובכל זאת אני נוטה לחשוב, שמתחת לפני השטח, עדיין עושים היחידים את דרכם בכאב וביסורים אל הטעם והיסוד והשורש לקיום. וכתזכורת לעליה זאת לרגל אל מחוזות המשמעות, המתקיימת גם היום, אנו חוזרים כעת אל אברהם לבני בן העשרים, המנסה לבדוק את העולם שאליו הוא גדל.

דרוש היה לבחון את הכל מחדש... לבד, כשהקריטריון היחידי הוא הרצון לחיות ללא רמיה. התיאולוגיה, זו הנוצרית וגם האחרות, המרכסיזם, הסוציאליזם, הפילוסופיות האכסיסטנציאליסטיות – כל אלה נבחנו... תוך כדי בקשת משמעות אמיתית שלמענה ראוי לחיות.

² השווה למה שכתב הרב קוק שלושים שנה לפני-כן, בשנות מלחמת העולם הראשונה: "הארג הרוחני והמעשי (המערכת הרוחנית והכלכלית-פוליטית), אשר בצביונו ההוי (בצורתו הנוכחית) לא היה יכול לעצור, עם כל תפארת חכמתו, בעד שפך דמים רבים ובעד חרבנו של עולם בצורה איומה כזאת, הרי הוא מוכיח על עצמו שהוא פסול מעיקרו, מראשית יסודו, 'זורו רשעים מרחם תעו מבטן דוברי כזב'... (אורות, המלחמה, ח', ע' טז).

³ דוקטור פאוסטוס, תומס מאן, עברית: יעקב גוטשלק, ספרית פועלים 1992.

חשוב להבין, שלבני לא חיפש לא אלוהים, לא יהדות ולא דת כלשהי. הוא חיפש – מה זה להיות אדם בימינו. הוא חיפש – איך יוצאים ממלכות מות-האדם ומות-התרבות.

ומה שמצא הוא – עם ישראל, עם-הנבואה...

לנו, כיהודים, לא פשוט ולא ברור הדבר הזה בכלל. בעניין הנכבד של מעמד עם ישראל בעולם, הרי קיימות שתי דיעות: העם המבורך והעם המקולל⁴. או: עם-השם מול עם-השטן. איפה עומדים אנחנו עצמנו, בני העם הזה?

לדידם של החרדים אנחנו עדיין עם-השם, עם סגולה, גוי אחד בארץ.

הישראלי החילוני, מצד שני, הרי הוא תוצר של הציונות, שהיא המפעל הלא-יאמן של נורמליזציה של העם היהודי, כלומר, ביטול כל הפרובלמטיקה של מבורך-או-מקולל לטובת הנורמליות הברוכה, וראה א. ב. יהושע⁵.

מה מקומו של הדתי-לאומי בתמונה הזאת? מצבו לא קל. בשבתות הוא עדיין מתפלל "מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", אבל בימות החול הוא הולך לאוניברסיטה ולומד שם מדעים, היסטוריה, משפט, כלכלה, לשון, דתות, פילוסופיה, ובכל אלה הוא לא מוצא זכר למרכזיות או לחשיבות כלשהי של עם ישראל. מה יעשה הנער? לעת-עתה, יחיה בפיצול אישיות. או: יאלתר לעצמו תערוכת של קצת חילוניות וקצת דתיות, קצת "מי כעמך" וקצת התבטלות בפני המערב.

לפיכך כל-כך מרענן לראות דווקא גר, שאצלו שני החלקים, האנושי-כללי והיהודי, משוחחים זה עם זה, מזינים ומחיים זה את זה, ובשעת הצורך – מנהלים בירור נוקב.

לבני מניח על שולחנו בעיה לא-קלה. מרכזיות ישראל לאנושות נראית כרעיון שלא-בעיתו. כבר הציונות דחתה את הסגולה והבחירה לטובת לאומיות נורמלית – עם אותה מידה של גאווה לאומית המותרת לכל אומה. אכן, אפילו אותה הגאווה המותרת יכולה לרדת מן הפסים; ומה שקרה ללאומיות הגרמנית תרם להבאשת ריחה של הלאומיות בכלל, וביחוד לפסילת הרעיון של עם בעל שליחות כלל-אנושית.

אמנם אנו יודעים שבעבר הרחוק עמים רבים – המצרים, היוונים, הרומאים, ההודים – וכנראה עוד רבים אחרים – חיו בהרגשה שהם העמים, או התרבויות, המרכזיות בעולם. אבל זאת היתה תקופת הילדות של העמים והתרבויות. ואילו היום, כאשר כל התרבויות נפגשות, התבגרנו. כל רעיון של מרכזיות – נראה כילדוטי, כאגוצנטרי, כאתנוצנטרי. והרי כיום אנו חיים בעולם ללא מרכזים. כבר נודע לנו שכדור הארץ לא עומד במרכז הקוסמוס, וגם לא השמש, וגם לא שביל החלב. אין לקוסמוס בכלל מרכז פיסי. וגם מבחינה רוחנית אין מדע יסודי, אין "תיאוריה של הכל" או פילוסופיה מקיפת-כל. הכל מתפצל ומתענף עד לאין-סוף. וגם מן הבחינה האירגונית והתקשורתית והכלכלית – אין לאירגונים ולעסקים פיקוח מרכזי אלא הסכמות ותיאומים בין ענפים עצמאיים.

⁴ ראה: אברהם קריב, עטרה ליושנה, דביר 1956, "המדינה והרוח", ע' 268.

⁵ א. ב. יהושע, בזכות הנורמליות, שוקן 1980.

ועל-כן, מרכזיותו של עם ישראל בעולם גם היא מועמדת לערעור, לדה-קונסטרוקציה רבתי.

מצד שני, צריך להשאיר מקום לאפשרות שאולי ה"מרכזיות" של עם ישראל, שעליה מדבר לבני, אינה מן הסוג הרגיל, העומד והצפוי (והראוי) לדה-קונסטרוקציה. ואולי בכלל לא כדאי להיות שבויים במילה "מרכזיות". אולי מוטב לדבר על ייחודיות. וכאן הייחודיות של ישראל אינה כלל מסוג האגו-הלאומי (שמחוייב לראות את עצמו כמרכז אכסקלוסיבי וביחסי עליונות-נחיתות ותחרות עם כל היתר). אולי הייחודיות הזאת קשורה דווקא לביטול האגו.

"כי אתם המעט מכל העמים – שממעטין עצמכם לפני" (תנחומא עקב ג).

"צדיקים ממעטין את עצמן ורשעים מרוממין את עצמן" (תנחומא וישלח א).

"שבט לוי ממועט, ולמה היו מועטין, לפי שרואין פני השכינה הרבה, בשביל כך היו ממועטין..." (תנחומא במדבר יז)

הביטוי "מיעוט" קשור בלבנה, המתמעטת והולכת.

"אמרה ירח לפני הקב"ה: ריבוננו-של-עולם, אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד. אמר לה (הקב"ה): לכי ומעטי את עצמך" (בבלי חולין ס, ב).

הלבנה – השכינה, נוכחות הבורא בעולם – מעלימה את עצמה, נמצאת ברקע ובכל מקום, אבל נסתרת, אינה כופה את נוכחותה, נמצאת רק למי שמחפש אותה. ואולי – מפני שעם ישראל אמור להעיד על המציאות האלוהית בעולם ושמעבר לו, אולי גם לשקף אותה, לכן עם ישראל "ממעט את עצמו", הוא בעל זהות – אולי נקרא לזה – "ירחית".

ובמאמר מוסגר, אולי לכן נכשל הנסיון הציוני לבנות אגו-לאומי "נורמלי". ואולי לכן יש מידה של צדק בבעיטה שבועטת הפוסט-ציונות באותו אגו-לאומי; אולי אין הבעיטה הזאת אלא שליח למחאתה החרישית של הזהות היהודית הלא-נורמלית, הירחית, זו שבסוד האין.

רק להבהרה: לא מדובר בזהות מזוכיסטית או מתחסלת. מי שמסמל את האישיות הירחית של עם ישראל הוא דווקא דוד המלך. הזהות הירחית אינה חוסר-זהות, היא זהות, היא בהחלט מקום עצמי, ולכן אינה חייבת לתת עצמה למרמס לכל "אחר" – ביחוד אם הוא עצמו הרסני או דורסני.

אבל, נכון: זוהי זהות שיש לה מספיק עצמיות משלה כדי לא לרדוף אחרי ראשות או מרכזיות.

לכן כל-כך מתאים, שאם יש לעם ישראל חשיבות גם במעגלים רחבים יותר, עליו להיקרא לזה דווקא מעבר לעצמו, ולקבל הד לזה דווקא ממי שבא מבחוץ; ובשלב זה אנו חוזרים אל אברהם לבני בן העשרים בכפר שמבון-סיר-ליניון.

עם התברר זוועות השואה הוא מפסיק את לימודי המתמטיקה והפיסיקה שהחל בהם, ונוסע מכפרו הקטן לפריס הגדולה, שם הוא נכנס לפקולטה לתיאולוגיה, כדי לבדוק את שרשי התרבות הנוצרית-אירופית שבה גדל – ולהבין מי הם היהודים שכך עלתה להם. אבל מה שהוא לומד שם על היהודים לא מתאים כלל למה שהוא מבין מתוך התנ"ך. הוא מגיע להתנגשות חריפה עם מוריו ובתום שנתיים עוזב את הפקולטה לתיאולוגיה בטריקת-דלת. הוא ממשיך ומסיים לימודי פילוסופיה כללית באוניברסיטת סורבון. כעבור כמה שנות הוראה בפריס הוא שומע על משרה פנויה של מורה לפילוסופיה בקזבלנקה שבמרוקו.

שם הוא פוגש בפעם הראשונה קהילה יהודית החיה לפי אמונתה.

מדוע פרט אחרון זה הוא חשוב? מפני שחלק מן המורשת הנוצרית-מערבית, שגדל עליה, היא **שאינו המשך לעם ישראל**, לאותו עם שהוציא מתוכו את ישו, שלא קיבל אותו כמשיח ושגרם לצליבתו. כעת ישנם רק "יהודים", שבמצבם העלוב והמושפל לא באים אלא להעיד על גורלו של מי שסרב לגאולה.

להכיר בכך שישנם לא רק "יהודים" אלא עם חי, החי לפי מסורת רצופה מזמן הנבואה – זאת היתה מהפכה בכל מושגיו. אבל זאת לא היתה המהפכה היחידה. להגיע למושג נכון על עם ישראל היה עליו, כך הוא מספר, לגול ולסלק גל ענק של אבנים מעל פי הבאר, להסיר כף-יד-ענק הסותמת את הפה, והיא כל תרבות ההשתקה הנוצרית. לבני נאבק כדי לחשוף כיצד הנצרות מבוססת על השתקה והעלמה, על עיוות ופרשנות-מטעה של התפקיד החיוני שיכול וחיוב עם ישראל למלא בעולם.

אבל מהו אותו תפקיד?

נבואה ודמות האדם

ובכן, העניין המרכזי שבו עוגן לבני הוא ה**נבואה**. עם ישראל הוא עם הנבואה. ושוב נזכיר: הוא לא חיפש דת. הוא חיפש את האדם. לדעתו הנבואה היא השלמת דמות האדם, השלמת המוסר האנושי – וכן **השלמת תמונת המציאות**.

מהי דמות האדם? מדעי הטבע חושבים אותו למבנה כימי פחמני מורכב; הביולוגיה הדרויניסטית – לקוף משוכלל. והאדם עצמו מהו? מהו ייחודו? כדאי לא לשכוח שהקוף הפחמני או הפחמן הקופני הזה הוא גם ישות **מודעת** – הומו ספיינס – וגם, ואולי בעיקר, ישות **מוסרית**. אבל גם הדעת וגם המוסר זקוקים להשלמה.

הנבואה, אומר לבני, היא **השלמת הדעת**, שכן כבר אינה בגדר הכרה אנושית אלא נפתחת להכרה ולהוויה על-אנושית.

ובנבואה מגיעה גם לשיאה גם **ההכרה המוסרית**, שכן אז היא נפתחת אל הטוב הכלל-בריאתי המנחה את העולם.

ואם זוהי דמות האדם, עלינו להרחיב גם את תמונת **המציאות** שלנו כדי שתכלול את הנבואה. אמנם לא כל חלקי ההווה הם נבואיים, אבל אם יש בהווה מרכיב כזה, הרי הוא כבר מטביע חותם על כל דמות היש. כמו שאם יש לאדם עיניים, הרי הוא יצור רואה, למרות שהעיניים תופסות פחות מחצי-אחוז משטח הגוף.

במלים אחרות הייתי אומר, שלדעת לבני הנבואה היא השלמתם ההכרחית של **האפיסטמולוגיה, האונטולוגיה והאתיקה**, שהם שלשת החלקים המסורתיים של הפילוסופיה המערבית; כלומר: התרבות האנושית אינה שלמה, אינה מספיקה לעצמה – ללא הנבואה.

ואי-זה הוא מקום הנבואה? הוה אומר: עם ישראל. במלים אחרות: עם ישראל מופקד על השלמת דמות האדם.

כלומר: צריך שיהיה עם ישראל בעולם.

נעיר כאן, שעם ישראל הוא היחידי שלגביו נשאלת השאלה, אם הוא צריך להתקיים או אולי להיעלם (או להישמד). שאר העמים הם עובדות. אבל עם ישראל – לעולם עצם קיומו מתוח בין האין והיש. שתי הכתובות הארכיאולוגיות הקדומות ביותר המזכירות את ישראל הן **"ישראל אבד אבד עלם"** (כתובת נצחון של מרנפתח מלך מצרים) – וכן **"ישראל אבד אין לו זרע"** (מצבת מישע מלך מואב). מאז, מצרים העתיקה ומואב הן שאבדו, וישראל קיים; אבל שוב: ישראל היא אופן-מציאות שצריך להסכים לו, לרצותו, ורק אז הוא מקבל מציאות גמורה. גם ישראל עצמו צריך לרצות את קיומו, וגם העמים האחרים צריכים לרצות בו.

המדרש (בראשית רבה מב, יד) מספר שכאשר נצטווה אברהם על המילה, התייעץ בחבריו, אשכול, ענר וממרא.

בשעה שאמר הקב"ה לאברהם לימול הלך ונמלך בשלשה אוהביו. אמר לו ענר: כבר בן מאה שנה ואתה הולך ומצער את עצמך? אמר לו אשכול: מה אתה הולך ומסיים עצמך בין שונאיך? אמר לו ממרא: אלוהיך שעמד לך בכבשן האש ובמלכים וברעבון – והדבר הזה אין אתה שומע לו? אמר לו הקב"ה אתה נתת לו עצה למול – חייך שאיני נגלה עליו אלא בפלטיין שלך, זהו שכתוב – וירא אליו ד' באלוני ממרא.

ופלא: מאחר שהצו על המילה הוא אלוהי, מה מקום יש להתייעצות של אברהם עם חברים? האם התייעץ אברהם עם מישהו על העקדה? – אלא שאם המילה היא פרישה מן ההויה האנושית הכללית אל הויה חדשה, אל ההתגיירות הראשונה, הרי היא חייבת להיות לרצונם, ולמעלה מזה: **בשליחותם** של כל באי עולם. ואגב, שני חברים מביעים הסתייגות מסויימת – כמובן לטובת אברהם – "לשם מה להסתכן בגיל מאה"? "לשם מה לך לסמן עצמך לשנאה?" – ורק ממרא נותן לו ברכה מלאה. כלומר, מחוץ למעגל החברים יש שנאה לאברהם. גם בתוך מעגל החברים יש היסוס. רק מיעוט מבין, תומך ומברך, ובכך זוכה לחלק בהתגלות.

וישנם אלה שעד כדי כך מאשרים את נחיצותו של ישראל לעולם, עד שהם **מצטרפים** אליו, נעשים חלק מ"פרוייקט אברהם": אלה הם הגרים.

מהי הנבואה? אומר לבני: זהו הדיבור האלוהי, דבר אלוהים לאדם.

האדם כשהוא לעצמו, כחלק מן הטבע, טובע אל תוך עצמו ואל המחשכים שבו. רק הדיבור האלוהי פותח אותו אל מעבר לעצמו, ששם מקום עצמיותו.

דרך אחרת לומר אותו דבר: העולם כולו נברא **בשם אלוהים**, בכוח הצמצום וההגבלה. האדם כאחד היצורים סגור וכלוא, שוקע וטובע בתוך הצמצום והחלקיות, ואנושיותו אינה מצליחה לבוא לידי ביטוי מלא. רק ההתגלות האלוהית הנבואית

פותחת את הצמצום של שם האלוהים על-ידי גילוי **שם-הויה**, שהוא הפתיחה והשחרור – הגאולה ממצרים. רק על-ידי כך מגיע האדם להוויתו האמיתית.

כמובן אפשר לטעון על כך, שהנבואה אמנם שרתה פעם בישראל, אבל הלא כעת כבר נסתלקה. האם עם-ישראל הנוכחי יכול לטעון לייחודיות כלשהי בעולם – על סמך מה שהיה וחלף? והרי אין דבר שנעדר מישראל של היום יותר מן הנבואה. שתי תשובות בדבר. תשובתו של לבני, ונוסיף לה כאן משהו.

גלות ושיבה

אומר לבני: מה שמהותי לָעַם אינו נמחק, אלא יכול לשקוע ולעלות, להופיע ולהסתתר. (כמו למשל במקרה של אדם יצירתי, שיכול לממש את הפוטנציאל שלו או לא לממש אותו, אבל אז הכוחות שלא באו לידי ביטוי ביצירה, באים לידי ביטוי בתסכול וביאוש: כי היכולות תובעות את שלהן). עם ישראל יצא לְגָלוֹת, והגלות כוללת גם את התעלמות הנבואה – ועדיין מקומה של הנבואה באנושות הוא עם ישראל ולא אחר. וכשם שהיתה גלות כך חייבת להיות שיבה – גם של הנבואה.

הגלות והשיבה בכלל הם חוט-השדרה של מחשבתו של לבני. הגלות היא ראשית-כל כמובן גלות **ממקום** מסויים – ארץ-ישראל – וחזרה אליו. אבל היא גם שיבה אל מצב-הווייה מקורי, הכולל מצב-תודעה נבואי. רק שיבת עם ישראל לארץ-ישראל ולאופן ההויה המקורי שלו – הנבואי – יאפשר את שיבת האדם לשיעור-קומתו הראוי. וכפי שנקרא ספרו של לבני במקור הצרפתי: "שיבת ציון – תקוות העולם".

עד כאן תשובה ראשונה על השאלה בדבר הפסק הנבואה.

תשובה משלימה, שלבני אינו מביא אותה, יכולה להיות כזאת.

גם התקופות שלאחר הפסק הנבואה אינן חושך מוחלט, אינן העדר עקר. דווקא הסתר הנבואה מצמיח בעם ישראל כוחות אחרים, משלימים, שכולם צומחים משורש הנבואה.

ראשית, התורה שבעל-פה – היא לכאורה משהו אחר לגמרי, אולי הפוך, כלומר לא דיבור אלוהי אל האדם אלא לימוד אנושי, "לא בשמים היא". אבל היא מהווה השלמה הכרחית לדיבור האלוהי: המענה האנושי, ההסכמה להוציא-לאור את הפרטים הכלולים בדיבור; לארוג, לתאם ולערוך, ליישם ולבצע. כל זה יכול להיעשות לא באור המלא של הנוכחות האלוהית, אלא דווקא בתנאי הסתר הנבואה.

שנית, תורת הסוד – גם היא כבר אינה נבואה, דיבור אלוהי; כתורה שבע"פ, גם היא חכמת האדם, אופן-הכרה מיוחד, וגם היא באה דווקא בתנאי-הסתר-הנבואה.

והחסידות (שאותה אין לבני מזכיר כלל) הרי היא התחלת הכנת ה"אני" האנושי להיות מואר באור האלוהי מבלי להישבר.

ויש לומר, שגם לחילוניות יש תפקיד בתמונה הזאת, והוא התרחבות האישיות היהודית לכל מרחבי הפעילות והדעת האנושית-כללית.

כל אלה יכולים להיות כלים לקליטה מחודשת של מה שיבוא, של אותו אור-חדש-על-ציון שאנו מחכים לו. לקרוא לו "נבואה"? המלה נשמעת קצת גדולה עלינו. מצד התרבות הרשמית, הטכנולוגית-מדעית-מסחרית-תקשורתית, הלא, כאמור, אין דבר רחוק מאתנו יותר מאשר הנבואה. אפילו מן השוטים כבר ניטלה. מצד שני מתקיימת תת-תרבות "אלטרנטיבית", שכולה מיסטיקה, רוחניות, נסתר וחיפוש-עצמי. האם אין אלה גישושים, תעיות, נסיונות, הכנות, בכיוון התחדשות כלשהי, נקודת-מפנה כלשהי?

התגיירות, עליה ושיבה

אבל בעצם לוינו את לבני רק עד הקהילה היהודית בקזבלנקה. כעת הוא בן שלושים ואחת – ומחליט להתגייר. לשאלתו של הרב משאש, אב בית-הדין לגיור (לימים רב ספרדי ראשי בירושלים), מדוע הינו רוצה להתגייר, הוא עונה במסמך מפורט בן חמישה-עשר עמודים על אודות עם ישראל וייחודו. הרב מתרשם מן המכתב עד כדי כך שהוא מפיץ אותו בין כל בתי הדין לגיור במרוקו.

לבני מכיר ונושא לאשה את נלי, תבלי"א, ובשנת 1963 הם עולים לישראל ומתיישבים בירושלים. שם הוא מגלה את משנת הרב קוק ואת תלמידיו. בראייה קוק מוצא לבני מה שחיפש – את התחדשות רוח הנבואה היהודית. הוא חש תחושה של **שיבה**: "[דרך זו מפריס לירושלים] מורגשת... כעין שיבה אל מקור נעלם שאבד ושוב נמצא"⁶. ואמנם נכון שזוהי שיבה אל מקום שלכאורה לא היה בו מעולם; אבל דווקא לגר יש תחושת שיבה. וכמו שאומר המדרש (רות רבה ד, ב) על הפסוק "נעמי ורות המואביה כלתה **השבה משדי מואב**" – **זו היא ששבה משדי מואב**, כלומר: רות היא זו ששבה, במובן עוד יותר עמוק משיבתה של נעמי.

מדוע חשוב כל-כך, שלבני התחיל את דרכו מן השואה וממשבר האדם? מפני שכעומק אימת השאלה, כך גובה התשובה המתבקשת.

בשוק הרעיונות מוצעים כעת הרבה פתרונות לחיי-האדם. בין טכנולוגיה לצריכה ולבידור מוצעות גם דרכים לתיקון-העולם מכיוון ה"עידן החדש": שלוה, אהבה, סובלנות, חיוביות. כל זה טוב, ואפילו חביב, אבל בעיקר עבור מי שאין לו כוח להסתכל בתהום הרוע החדור בעולם, שאותו גילתה השואה. כי לבעיה תהומית דרוש גם פתרון הרה-עולם. יחד עם זאת, מי שמגלה בתוכו את הכוח להסתכל בעומק הרע, סימן שיש לו כבר איפה-שהוא גם נקודת-אחיזה שמעבר לו. ואז זה "רק" עניין של חתירה, מסירות-נפש והתמדה – לגלות ולחשוף ולהרחיב את הנקודה הזאת ולהתחבר למקורות יניקתה.

אנו מצידנו, כיהודים, יכולים לתהות: לאן בעצם מצטרף הגר? לאיזו סחרחורת מבולבלת בחר לעלות? איך יתמצא בין כל הדיעות, הזרמים והפרשנויות? אבל הגר אינו מרגיש כלל בבעיה. הוא הולך קדימה, בעזרת חושיו שנתחדדו במאבקיו מילדותו. הוא פוגש בדרכו חילוניים וחרדים, כופרים ומאמינים, חדשנים ושמרנים – ונפשו מדריכה אותו אל התרופה העמוקה ביותר לעומק הדילמה המניעה אותו.

ותוצאת חתירתו, העולם החדש שהוא מכונן בתוכו, הרי הוא בשבילנו קריאה לחשבון נפשנו, קריאה להימצא ראויים.

⁶ שיבת ציון – נס לעמים, ע' 25.